

Landsverneplan for justissektoren, delplan DSB Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap

Innhold

Innledning	1
Avgrensning av anlegg på lvp DSB	2
Nøkkeltall	2
Endringer i verneutvalg og -omfang etter høringen.....	2
To graderte anlegg for spesielle brukergrupper	3
Vernekategorier og formelle virkemidler	3
Utvalgs- og vernekriterier	3
Leseveiledning lvp DSB	5
Oversiktskart anlegg i lvp DSB	6
Liste over komplekser og bygninger/fjellanlegg i lvp DSB	7

Innledning

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) står som oppdragsgiver for prosjektet landsverneplan for DSB (lvp DSB). Lvp DSB ble opprinnelig igangsatt som integrert del av landsverneplan for justissektoren, der Statsbygg er utførende konsulenter. I 2009 ga DSB oppdraget om å utarbeide sin del av planen til Forsvarsbygg Nasjonale Festningsverk, som har utført arbeidet i samarbeid med DSB og Riksantikvaren.

Koordineringen av det praktiske arbeidet har foregått gjennom en koordineringsgruppe bestående av Grethe R. Fodstad (Justisdepartementet), Ingrid Melgård (Riksantikvaren), Britt Skatvedt, Tore Pettersen og Kjersti Halle (DSB), Leif Anker og Erlend Hammer (Forsvarsbygg). Ved behov har også Knut Ellingsæter (Justisdepartementet) og Ingrid Djupedal (Riksantikvaren) deltatt i møtene.

Det daglige arbeidet er utført av en prosjektgruppe i Forsvarsbygg bestående av Leif Anker og Erlend Hammer. I tillegg har Hans-Henrik Egede-Nissen, Marte Oftedal og Christian Borhaven bistått arbeidet i Forsvarsbygg.

Britt Skatvedt vært prosjektgruppens kontaktperson i DSB, og Tore Pettersen har vært stilt til disposisjon som faglig ressursperson. Videre har en rekke ansatte i DSB og Siviltforsvaret vært verdifulle bidragsytere.

Avgrensning av anlegg på lvp DSB

Denne planen er begrenset til anlegg som i prosjektperioden var eid av staten. Enkelte anlegg som tidligere har tilhørt sektoren, benyttes i dag av andre sektorer. Iht. sektorprinsippet blir slike anlegg vurdert i landsvernplanene til sine nåværende sektorer. Videre har DSB solgt eller avhendet på annen måte et betydelig antall anlegg før lvp ble utarbeidet. Ingen av disse anleggene er med i denne planen.¹ Lvp DSB inneholder kun bygg og anlegg som forvaltes av DSB². I praksis betyr dette *sivilforsvarsanlegg*. Men pga. sektorens spesielle anleggssituasjon – et resultat av sivilforsvarsloven fra 1953, som pålegger kommunene å stille grunn til rådighet for Sivildforsvaret – finnes det også anlegg i lvp DSB som ligger på kommunal grunn.

Nøkkeltall

Av DSBs/Sivildforsvarets ca. 120 forvaltede anlegg, benevnt som kompleks i SKE-registeret, er ca. 75 % fjellanlegg. Resten består av anlegg som er eller har vært benyttet som sivilforsvarsleire, frittliggende magasiner, samt anlegg for Sivildforsvarets utvikkestjeneste og skoler. I lvp DSB er det foreslått å bevare 30 bygninger/fjellanlegg på ni komplekser. I tillegg er det foreslått å dokumentere (jf. avsnittet "Vernekategorier og formelle virkemidler" nedenfor) ytterligere 20 bygninger/fjellanlegg på 12 komplekser.

	Ant. komplekser	Ant. bygg	Ant. kvm.
DSB totalt	ca. 120	ca. 250	ca. 141000
Bevares	9	30	11669
Bevares i %	7,5	12	8,3

Endringer i verneutvalg og -omfang etter høringen

2551 Hordaland sivilforsvarsleir Espeland

For kompleks 2551 Hordaland sivilforsvarsleir Espeland ble det i to høringsuttalelser bl.a. argumentert for å utvide verneområdet i sør mot elven. Ved ny gjennomgang av anlegget kom Riksantikvaren (jf. epost 16/9-2010) til at verneområdet bør utvides som foreslått, og at deler av teknisk infrastruktur medtas i vernet (demning, pumpehus, pumpestasjon/vanntank).

Bygningen med SKE-id. 9903404 Smøregrav, i høringen omtalt som 9903339 18 Pumpehus, er iht. epost fra Riksantikvaren 23/9-2010 tatt ut av planen.

2554 Møre og Romsdal sivilforsvarsleir

For kompleks 2554 Møre og Romsdal sivilforsvarsleir gjelder følgende presiseringer:

Inventarvern i ett forlegningsrom er spesifisert i verneomfanget i katalogen til bygning "8255 Forl.brakke/garasje" (dagens "Brakke 1").

¹ Det foreslås likevel å dokumentere (jf. Vernekategorier og formelle virkemidler) ett anlegg som er avhendet.

² Agder sivilforsvarsleir er solgt i løpet av prosjektperioden. Leiren er ikke foreslått vernet, men ble delvis dokumentert før avhendingen.

To graderte anlegg for spesielle brukergrupper

Det har ikke vært mulig for prosjektgruppen å få avklart vern for to graderte fjellanlegg for spesielle brukergrupper. Disse to anleggene har svært høy verneverdi, men eiendomsforholdene er av en slik art at de ikke kan medtas i lvp DSB. Videre avklaringer må derfor foretas av Justisdepartementet, DSB og Riksantikvaren i samråd.

Vernekategorier og formelle virkemidler

Lvp DSB har de samme vernekategorier og formelle virkemidler som øvrig lvp for justissektoren. Imidlertid er det ett avvik i lvp DSB fra øvrig lvp JD: Pga. sektorens spesielle eiendomssituasjon har koordineringsgruppen anbefalt å dokumentere et antall anlegg for arkivmessig bevaring som alternativ til fysisk bevaring av anleggene. Det forutsettes at dokumentasjonsarbeidet settes i gang i forlengelsen av lvp DSB.

Utvalgs- og vernekriterier

Arbeidsgruppen har utarbeidet et notat med sektorspesifikke utvalgskriterier basert på sektorens historiske faser og anleggstyper. Notatet er godkjent av Riksantikvaren i møte 27. oktober 2009. Utdrag av dokumentet er inntatt her:

1. Sivilforsvarets historiske faser

Sivilforsvarets virksomhet kan deles i fem historiske faser:

1) Førkrigstid 1930–1940 med en prioritert satsing og oppbygging av Det sivile luftvern fra 1936. Lite eller ingen formålsstyrt bygg- og anleggsvirksomhet.

2) Okkupasjonsstiden 1940–45

Det sivile luftvern var en del av krigsberedskapen, en norsk sivil organisasjon som opererte i tett samarbeid med okkupasjonsmakten med sikte på å redusere sivilbefolkningens lidelser ved luftangrep. Lite eller ingen formålsstyrt bygg- og anleggsvirksomhet.

3) 1945–1960

I etterkrigstiden fram til ca. 1960 la man vekt på totalforsvaret. Sivilforsvaret etablert i 1947 som etat likestilt i status med de militære forsvarsgrenene. Sivilforsvarsloven kom 1953, samtidig med beredskapslovene. En fikk planmessig utbygging av alarmplasser, k.-plasser, fjernhjelpleire, styrkeoppbygging m.v. Etablering av fjellanlegg; dels nybygde dels ombygde og utvidete ekstyske fjellanlegg, etablering av fjernhjelpleire og magasinbygg etter standardiserte tegninger.

4) 1961–1994

Krigsscenarier som inkluderte angrep med kjernefysiske våpen del av beredskapsplanleggingen, systematisk utbygging av alarm- og k.-plasser med beskyttelse mot virkningen av ABC-våpen. Gradvis avtakende satsing i årene etter 1980.

5) 1994–

Omlegging av Sivilforsvaret og beredskapsplanleggingen etter utviklingen av Warszawapakten og slutten på den kalde krigen. Omorganisering av Sivilforsvaret, dreining av planlegging fra krigsberedskap til

samfunnssikkerhet med bl.a. vekt på fredsinnsettingsgrupper mv. Stans i utbygging/oppgradering av fjellanlegg.

2. Anleggstyper

På tvers av den historiske sorteringen er det hensiktsmessig å kategorisere med to hovedtyper av anlegg:

- 1) Ordinære bygninger på bakken, hovedsakelig typebygg etter sentralt utformete tegninger.
- 2) Beskyttelsesanlegg i fjell, sprengt ut etter sentralt utformete tegninger, i varierende grad innredet.

3. Verneverdier. Kriterier for utvalg og vern

Det følger av kulturminneloven at byggverk og anlegg kan fredes dersom de er av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Riksantikvaren opererer med et sett delverdier til nærmere bestemmelse av disse verdiene. Blant disse finnes kilde- og kunnskapsverdier (dokumentasjonsverdier), opplevelsesverdier og miljøverdier. For å sikre at man velger ut kulturminner til bevaring basert på dette verdisetet, er det beskrevet visse forsterkende, overgripende forutsetninger til hjelp for å identifisere objekter som innehar disse verdiene. Blant disse forutsetningene finnes autentisitet, kvalitet, tydelighet/pedagogisk potensial, representativitet/sjeldenhet og funksjonsdyktighet.

De generelle vernekriteriene er bl.a. omtalt i Riksantikvarens publikasjon "Alle tiders kulturminner" og i "Statens kulturhistoriske eiendommer. Politikk for eierskap og forvaltning" (AAD 2002), der forholdet mellom verneverdier og -kriterier oppsummeres slik:

Dokumentasjonsverdier/kunnskaps- og kildeverdi

- bygningshistorisk verdi
- teknikkhistorisk/håndverkshistorisk verdi
- arkitekturhistorisk/stilhistorisk verdi
- samfunnshistorisk/sosialhistorisk verdi
- personalhistorisk verdi

Dette er verdier som i stor grad er objektive og målbare.

Opplevelsesverdier

- arkitektonisk verdi
- kunstnerisk/estetisk verdi
- brukspreget, alderspreget verdi, «patina»
- miljøskapende verdi
- identitetsskapende/kontinuitetsskapende verdi
- forbløffelses-/nysgjerrighetsskapende verdi
- symbolverdi

Dette er verdier som i stor grad ikke er målbare, men mer subjektivt basert.

DSBs/Siviltforsvarets byggevirkosomhet for daganlegg har vært svært beskjeden, både absolutt og sammenliknet med andre samfunnsområder innen offentlig sektor. Materialbruk er svært nøktern og formspråk er konvensjonelt og sterkt preget av nytteformålet, men med enkelte karakteristiske trekk som følger av funksjonen (slangetårn, høye murte sokkeletasjer for garasjer/magasin, utvendige trapper til forlegningsrom m.v.). Fjellanleggene er ene og alene beskyttelsesanlegg planlagt og innredet som del av totalforsvarets innsats i krig. Sektorens bygg- og anleggsportefølje representerer dermed marginale *arkitektoniske* verdier. Den har først og fremst betydning som dokumentasjon av den kalde krigens kulturhistorie og norsk beredskapsplanlegging i denne epoken. Dette er en viktig og sentral del av norsk og internasjonal etterkrigshistorie.

Sektorens anlegg supplerer skriftlige og visuelle fremstillinger av denne historien og dokumenterer og formidler hvordan rasjonell planlegging ble omsatt i praksis for å sikre viktige samfunnsfunksjoner også

i en kjernefysisk krig. De representerer derfor i betydelig grad *teknikk*-, og *samfunnshistorisk (dokumentasjons)verdi*.

Like viktig er anleggenes vesentlige bidrag til en emosjonell erkjennelse av etterkrigstidens angst for en krig utkjempet med ABC³-våpen. Spesielt fjellanleggene har en betydelig kapasitet til å begripeliggjøre denne angsten som en historisk størrelse. Vernet vil derfor sikte mot å gi kommende generasjoner muligheten til identifikasjon med et av etterkrigstidens store traumer. Denne delen av sektorens anlegg har derfor en vesentlig *pedagogisk*- og *opplevelsesverdi*.

Utvalget av anlegg sikter videre mot:

1. Å representere de ulike epokene 1936–45, 1945–60, 1960–94, 1994–d.d.
2. Å reflektere de to hovedtypene av anlegg: daganlegg, herunder a) magasin/lagerbygg, b) fjernhjelpere og c) div. observasjonsposter og fjellanlegg, herunder a) alarmplasser og b) kommandoplasser.
3. Å representere både ekstyske og norskbygde anlegg.
4. Å søke geografisk spredning i utvalget.

Kriteriene og de forsterkende forutsetningene er anvendt på DSB sine anlegg som grunnlag for utvalg av de beste eksemplene iht. til de ovennevnte punktene.

Leseveiledning lvp DSB

Lvp DSB benytter samme katalogtyper som øvrig lvp JD. Spesielt for lvp DSB er anlegg som skal dokumenteres. Disse har også sine kataloger, men uten opplysninger om vern.

Kart

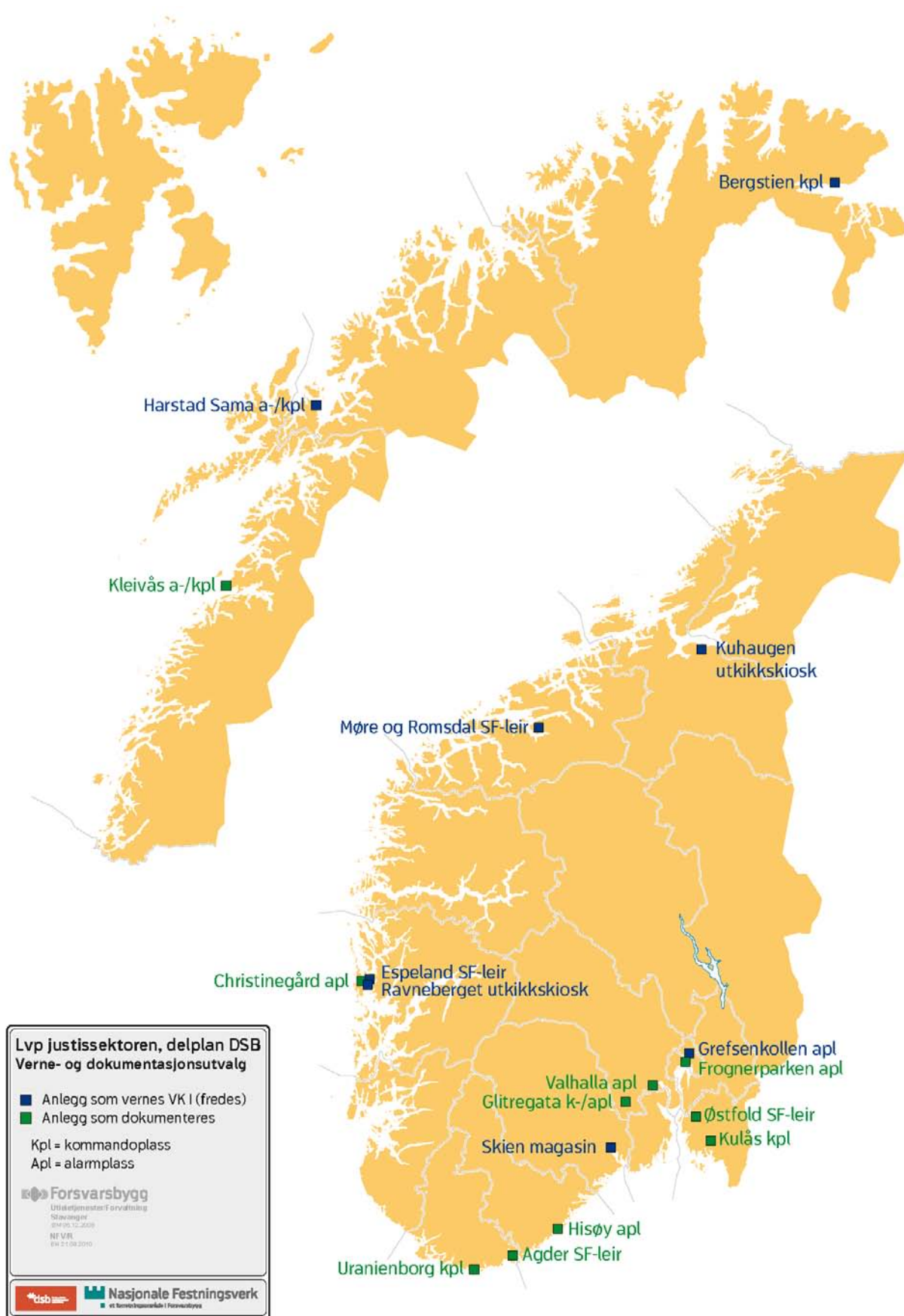
Pga. sektorens mange fjellanlegg har kartene til lvp DSB egen utforming. Bakgrunnskartene er enten N5-raster (svart-hvite) eller FKB_WMS (farger) fra Statens kartverk. Eiendoms- og bygningsflater er vesentlig kommunale geovekstdata fra Norge digitalt, mens anleggsflater for fjellanlegg er inntegnet manuelt av Forsvarsbygg. Layouten er laget av Riksantikvaren og Forsvarsbygg, og kartene er produsert av Forsvarsbygg.

Tegnforklaring kompleks- og byggkart lvp DSB:

	Bygning, verneklasse 1 (over/under terreng)
	Bygning til dokumentasjon (over/under terreng)
	Verneområde, verneklasse 1
	Verneområde, verneklasse 2
	Berørt eiendom med gnr/bnr

³ (A) Atom, (B) bakteriologisk, (C) Kjemisk (chemical).

Oversiktskart anlegg i lvp DSB

Ett gradert anlegg som foreslås i VK I (fredes) og to som skal dokumenteres vises ikke på kartet.

Liste over komplekser og bygninger/fjellanlegg i lvp DSB

Anlegg	Verneklasse og omfang / dokumentering	Type anl.	Kommune	Forvaltningsnivå	Oppg byggeår
Anlegg til bevaring					
Bergstien fjellanlegg og undervisningsbygg	VK1, fredning, fjellanlegget	fjell – kpl	Vadsø	Øst-Finnmark SFD	1952/1964
Hordaland sivilforsvarsleir (Espeland leir)	VK 1 eksteriør alle ekstyske og antatt ekstyske bygg VK 1 interiør alle ekstyske bygg og antatt ekstyske bygg Verneområde - VK 1 og VK 2 iht. kart	leir	Bergen	DSB	1943
Grefsenkollen	VK 1, fredning	fjell – apl	Oslo	Oslo & Ahus SFD	1956
Magasin Skien	VK 1, fredning	magasin	Skien	Telemark SFD	1955
Møre og Romsdal sivilforsvarsleir	VK1 eksteriør alle bygg VK1 interiør: - Bolig: sykedelen - Vakt: vakt, telefonrom - Adm.bygg: Innvendig hovedstruktur, interiører i korridor og kokkerom 2. etg, trappehus, gang og bislag 1. etg. - Brakker 1. et.: hovedstruktur - Brakker 2. et.: hele - Mag./u-bygg 1. et.: hovedstruktur - Mag./u-bygg 2. et.: hele Verneområde - VK1 og VK2 iht. kart	leir	Rauma	DSB	1952-53
Ravneberget utvikskiosk	VK 1, fredning, ekst./intr.	utvikkskiosk	Bergen	Hordaland SFD	1968?
Sama Harstad	VK 1, fredning	fjell – a- og kpl	Harstad	Midtre-Hålogaland SFD	1973
Utkikkskiosk Kuhaugen	VK 1, fredning, ekst./intr.	utvikkskiosk	Trondheim	Sør-Trøndelag SFD	1953

I tillegg skal ett gradert anlegg fredes.

VK = verneklasse

kpl = kommandoplass

apl = alarmplass

Anlegg til dokumentasjon					
Agder sivilforsvarsleir	dokumentere adm.bygg og bolig	leir	Kristiansand	DSB*	1953/1962
Christinegård	dokumenteres	fjell – apl	Bergen	Hordaland SFD	1952-53
Frognerparken	dokumenteres	fjell – apl	Oslo	Oslo & Ahus SFD	1954
Glitregata	dokumenteres	fjell – kpl	Kongsberg	Buskerud SFD	1956
Hisøy	dokumenteres	fjell – apl	Arendal	Aust-Agder SFD**	1951
Kleivås	dokumenteres	fjell – a- og kpl	Bodø	Nordland SFD	1968
Kulås	dokumenteres	fjell – kpl	Sarpsborg	Østfold SFD	1992
Uranienborg	dokumenteres	fjell – kpl	Mandal	Vest-Agder SFD	1940-45/ 1952
Valhalla	dokumenteres	fjell – apl	Drammen	Buskerud SFD	1951-
Østfold sivilforsvarsleir	dokumentere garasjebygg (bygg 7) dokumentere asylhistorien	leir	Våler	DSB	1952/1962/ flere

I tillegg skal to graderte anlegg dokumenteres.

*) Solgt ut av porteføljen i 2010

**) Tilbakelevert kommunen

kpl = kommandoplass

apl = alarmplass